

Korespondencja ks. Ludwika Gietyngiera z lat 1928-1941. Przyczynek do biografii bł. ks. Ludwika Rocha Gietyngiera

W numerze 10 „Veritati et Caritati” ukazał się artykuł pt. *Protoplaści rodu Gietyngierów z Żarek. Przyczynek do biografii bł. ks. Ludwika Rocha Gietyngiera*¹, w którym został przedstawiony pokrótce stan badań naukowych nad przeszłością Błogosławionego z archidiecezji częstochowskiej i jego środowiska rodzinnego. Do wymienionych tam 27 opracowań historycznych, i oczywiście tego artykułu, gdzie znalazła się ich prezentacja, należy jeszcze dodać 2 prace autorstwa dr. Edwarda Wichury-Zajdla² i ks. dr. Jacka Kapuścińskiego³. Zdecydowana większość wszystkich tych dzieł powstała w oparciu o materiały źródłowe przechowywane w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie. Nie było ich wiele, lecz w 2012 r. zasób tej kościelnej instytucji naukowej powiększył się o cenne materiały z życia i działalności bł. ks. Ludwika Rocha Gietyngiera (m.in. dokumenty, listy, pocztówki i zdjęcia), które przekazał z Muzeum Archidiecezji Częstochowskiej im. Biskupa Teodora Kubiny w Częstochowie jego dyrektor, ks. Bogdan Blajer. Muzeum to bowiem weszło w ich posiadanie

Ks. JACEK KAPUŚCIŃSKI – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, mgr-lic. teologii, dyrektor Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, wykładowca historii Kościoła w Sekcji Licencjackiej Wydziału Teologicznego UPJPII w Częstochowie, Wyższym Instytucie Teologicznym, Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Sosnowieckiej w Częstochowie.

¹ J. KAPUŚCIŃSKI, *Protoplaści rodu Gietyngierów z Żarek. Przyczynek do biografii bł. ks. Ludwika Rocha Gietyngiera*, VeC 10 (2018), 201-232.

² E. WICHURA-ZAJDEL, *Zasłużeni ludzie Śląska. Kapłan i Pedagog*, „Katolik. Wrocławski Tygodnik Katolików” 17 (1971) 26, 2.

³ R. CEGLAREK – J. KAPUŚCIŃSKI, *Zarząd Diecezjalnego Koła Księżych Prefektów w Częstochowie (1929-1949)*, Częstochowa 2015, 138-141.

dzięki uprzejmości krewnych Błogosławionego: Jolanty Parzoch z Łazów (diecezja sosnowiecka) i ks. dr. Henryka Niemca z archidiecezji częstochowskiej⁴. Przekazane materiały mają formę kroniki rodzinnej, którą w 1983 r. opracowała wspomniana Jolanta Parzoch (z domu Stępniewska). Obecnie to cenne źródło historyczne znajduje się w Archiwum pod sygnaturą AP 336⁵.

Spośród wielu zamieszczonych w kronice świadectw wyjątkową wartość przedstawiają 2 listy i 22 pocztówki napisane przez ks. Ludwika w latach 1928-1941, mające dzisiaj status relikwii⁶. Są one cenne także z tego powodu, że zachowały się tylko nieliczne ślady twórczości pisarskiej tego duchownego (pisma sporządzone do celów urzędniczych i jeden egzemplarz pracy magisterskiej)⁷. Ze względu zatem na rangę, jak również znaczenie faktograficzne, nad wyraz istotne do poszerzenia wątków biograficznych ich Autora, zdecydowano się na opublikowanie tej kolekcji, wpierw poddając ją właściwej analizie i opracowaniu edytorskiemu. Dzięki tym zabiegom treść listów i pocztówek nabierze wartości krytycznej, niezbędnej z jednej strony do dalszych badań naukowych, a z drugiej do rozsądnego propagowania kultu Błogosławionego Księdza. Zamiar udostępnienia korespondencji czytelnikom nabrał realnych kształtów po przekonaniu się, że ani listy, ani żadna z kart pocztowych nigdy nie były wydane drukiem. Ta sytuacja z kolei w dużej mierze zaważyła na przyjęciu odpowiednich kryteriów metodycznych przy sporządzaniu składu wydawniczego kolekcji. Posiłowano się przy tym głównie osiągnięciami wypracowanymi przez Państwowy Instytut Wydawniczy, który wprowadził na rynek m.in. listy Henryka Sienkiewicza⁸ i Zygmunta Krasińskiego⁹. Niektóre rozwiązania zaś zaczerpnięto z wydanych przez Instytut Badań Literackich PAN i Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik” 6 tomów listów Stefana Żeromskiego¹⁰.

⁴ B. BLAJER, *Bliżej Błogosławionych*, „Niedziela Częstochowska” 48 (2005) 24, 4.

⁵ AACz, sygn. AP 336.

⁶ AACz, sygn. AP 336, 38-113; KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, 167 [nr 236]; G. DZIEWULSKI, *Teologiczne podstawy kultu relikwii*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 17 (2008), 168.

⁷ AACz, sygn. AP 258; AP 337.

⁸ H. SIENKIEWICZ, *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. I, cz. 1-2, Warszawa 1977; TENŻE, *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. II, cz. 1-3, Warszawa 1996; TENŻE, *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. III, cz. 1-3, Warszawa 2007.

⁹ M.in.: Z. KRASIŃSKI, *Listy do Henryka Reeve*, oprac. P. Hertz, t. 1-2, Warszawa 1980.

¹⁰ S. ŻEROMSKI, *Listy*, oprac. Z.J. Adamczyk, w: S. ŻEROMSKI, *Pisma zebrane*, t. 34-39, red. Z. Goliński, Warszawa 2001-2010.

Przy prezentacji treści korespondencji nie można pominąć szerszego kontekstu historycznego, w którym ona powstała. W tym celu należy wpieryw pokrótce przedstawić życiorys jej Autora. Urodził się 1904 r. w Żarkach (dawniej diecezja kielecka), jako trzecie z kolei dziecko Władysława i Józefy Gietyngierów. Ze strony ojca jego przodkowie wywodzili się z Węgier, natomiast rodzina matki miała rdzenne korzenie żareckie. Mając 18 lat, po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjalnej, wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach. Jednakże w czasie, gdy odbywał studia teologiczne, doszło w Polsce do reorganizacji struktur kościelnych, w wyniku których została utworzona diecezja częstochowska (1925 r.), obejmująca swoimi granicami m.in. jego rodzinną parafię. W tej sytuacji przeniósł się do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i w 1927 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Teodora Kubiny. W latach 1927-1929 posługiwał jako wikariusz w parafii Strzemieszycy (Zagłębie Dąbrowskie) i kontynuował studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Następnie został mianowany prefektem etatowym w Będzinie (1929-1934) i Częstochowie (1934-1939), należąc jednocześnie do Zarządu Diecezjalnego Koła Księży Prefektów. W międzyczasie pełnił obowiązki kapelana siostr zakonnych i asystenta kościelnego Koła Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej w Częstochowie. Z czasem uzyskał tytuł magistra teologii i rozpoczął studia doktoranckie z zakresu historii Kościoła na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od 1 września 1939 r. miał objąć stanowisko dyrektora Gimnazjum Biskupiego w Wieluniu, lecz na skutek wybuchu drugiej wojny światowej bp T. Kubina mianował go proboszczem w parafii Raczyn. Tam 6 października 1941 r. został aresztowany przez Niemców i uwięziony w Wieluniu, a później w obozie przejściowym w Konstantynowie pod Łodzią. Stamtąd trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau (nr obozowy: 28288), gdzie 30 listopada 1941 r. zmarł śmiercią męczeńską. Od 1999 r. jest zaliczony w poczet błogosławionych Kościoła katolickiego¹¹.

¹¹ J. ZWIĄZEK, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, CzST 4 (1976), 233-235; TENŻE, *Pierwsi błogosławieni Kościoła Częstochowskiego*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięćciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, 389-392; TENŻE, *Gietyngier Ludwik Roch (1904-1941)*, w: *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1-2, red. Z. Szczerbik – Z. Włodarczyk, Wieluń 2014, 177-179; J. GAJDA, *Polscy męczennicy za Wiarę w okresie II wojny światowej*, Kraków 2017, 83-89; J. KAPUŚCIŃSKI, *Protoplaści rodu Gietyngierów z Żarek*, VeC 10 (2018), 205-223.

Przez niemal cały okres posługi kapłańskiej utrzymywał on relacje z bliskimi osobami m.in. poprzez korespondencję, przechowywaną później z wielkim pietyzmem w rodzinie. W ten sposób zachowały się do dzisiaj jego listy i pocztówki. Przystępując do ich opisu, trzeba przede wszystkim stwierdzić, że są autografami. W niniejszej edycji każdy z nich został opatrzony kolejnym numerem (1-24), a całość podzielono na trzy bloki, odpowiadające poszczególnym adresatom (rodzice, siostra Cecylia z rodziną i niejaka Pani Hajkiewiczowa). Następnie w każdym bloku korespondencję ułożono w porządku chronologicznym. Poza listem nr 18, który został napisany czarnym tuszem na maszynie, reszta posiada formę rękopisu, skreślonego bądź ołówkiem (nr 8-10, 16), bądź atramentem: czarnym (nr 11-15, 19-20, 23) i niebieskim (nr 1-7, 17, 21-22, 24). W kilku przypadkach fragmenty tekstów brzmią zbyt archaicznie, toteż zdecydowano się ujednoczyć i uwspółcześić pisownię niektórych wyrazów. Z racji na niewielkie rozmiary kolekcji postanowiono ją uwidocznić, wykorzystując do tego naniesione na marginesach kody QR, dzięki którym, w wyniku połączenia elektronicznego, można zapoznać się z oryginałem każdego listu i każdej pocztówki, znajdującym się na stronie internetowej Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. Rozwiązanie to jest o tyle praktyczne, że pozwoli ominąć opisy kart pocztowych (jest ich bowiem przeważająca liczba), jak również umożliwi czytelnikom konfrontację edycji z oryginałem oraz zapoznanie się z charakterem pisma Autora i stanem zachowania korespondencji.

Na koniec wypada jeszcze nieco bliżej przyjrzeć się adresatom. W pierwszej kolejności należy wymienić Władysława i Józefę Gietyngierów (rodziców ks. Ludwika), i to nie tylko z powodu szczególnych więzów rodzinnych, jakie łączyły ich z jedynym żyjącym synem, ale również z uwagi na liczbę zachowanych listów i pocztówek (nr 1-19). Władysław urodził się w 1870 r. w Siewierzu, jako piąte z kolei z dziesięciorga dzieci stolarza Stanisława i Franciszki (z domu Serwińskiej). Troje z jego rodzeństwa zmarło w młodym wieku, toteż wychowywał się wśród czterech siostr i dwóch braci¹². Z czasem zdobył zawód ślusarza. W 1898 r. poślubił pochodzącą z Żarek osiemnastoletnią Józefę Maślankiewicz, córkę rolników Pawła i Anieli (z domu Korusiewicz)¹³. Z Żarkami łączyły go relacje rodzinne, bowiem w tej miejscowości przyszedł

¹² ARCHIWUM PARAFII ŚW. MACIEJA W SIEWIERZU (dalej: APSIEWIERZ), sygn. KM 131, 374; KM 132, 193, 332; KM 133, 205; KM 134, 26; KM 135, 291; KM 136, 235, 457-458; KM 137, 214; KM 122, 54; KM 124, 193, 223.

¹³ AACz, sygn. KM 2114, 11; J. ZWIĄZEK, *Błogosławiony z Będzina. Ks. Ludwik Roch Gietyngier*, Będzin 2014, 15.

na świat i wychował się jego ojciec. Tam też mieszkała rodzina jego ciotki Marianny Kwiatkowskiej¹⁴. Po zawarciu ślubu młodzi małżonkowie zamieszkali w Żarkach przy ul. Leśniowskiej, gdzie prowadzili niewielkie gospodarstwo rolne, przejęte po rodzicach Józefy. Ponadto Władysław, by zapewnić dostatnie środki na utrzymanie rodziny, zatrudnił się w zakładach metalurgicznych W. Fitznera i K. Gampera w Sosnowcu, skąd do domu przyjeżdżał tylko na dwa dni w tygodniu (sobota i niedziela). W tej sytuacji prowadzeniem gospodarstwa zajmowała się wyłącznie jego żona. Jak wynika z treści wspomnianej kroniki rodzinnej, było to małżeństwo o głębokiej pobożności religijnej¹⁵. W tym też duchu wychowali troje swych dzieci: Pelagię (ur. 1900 r.), Ludwika (ur. 1904 r.) i Cecylię (ur. 1908 r.)¹⁶. Oprócz tego Józefa corocznie brała udział w pielgrzymce na Jasną Górę, a w 1938 r., wraz synem ks. Ludwikiem, odbyła podróż do Rzymu na uroczystości kanonizacyjne bł. ks. Andrzeja Boboli. Władysław natomiast pełnił w parafii żareckiej funkcję prezesa Katolickiego Stowarzyszenia Mężów i wchodził w skład Komitetu Remontu Kościoła¹⁷. Życia ich jednak nie omijało cierpienie. Najpierw przeżyli tragedię związaną ze śmiercią pozostałych dzieci: Stefana (1902-1903), Franciszka (1906-1907) i Anieli (1910-1911)¹⁸. Poza tym przez 20 lat opiekowali się mieszkającą w ich domu obłożnie chorą matką Józefy. By tego było mało, to doświadczyli dramatu drugiej wojny światowej i wielkiego bólu z powodu śmierci w obozie koncentracyjnym syna Ludwika¹⁹. W 1943 r., a więc dwa lata po tej tragedii, zmarł Władysław, przeżywszy 73 lata. Józefa natomiast żyła jeszcze 19 lat, po czym zmarła w Żarkach, mając 82 lata. Oboje spoczęli w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu parafialnym²⁰.

¹⁴ AACz, sygn. KM 2097, 96; KM 2111, 30 (paginacja dla części poszytu z lat 1864-1884).

¹⁵ AACz, sygn. AP 336, 5-7; J. ZIÓŁKOWSKI, *Sosnowiec. Drogi i czynniki rozwoju miasta przemysłowego*, Katowice 1960, 320-322.

¹⁶ AACz, sygn. KM 2107, 183, 378v., 553.

¹⁷ AACz, sygn. AP 336, 5, 96; KP 309, Protokół z dnia 8 sierpnia 1935 r., brak paginacji; Protokół z dnia 5 marca 1939 r., brak paginacji.

¹⁸ AACz, sygn. KM 2107, 294, 465v.; KM 2108, 99v.; KM 2126, 104v., 191; KM 2126, 269.

¹⁹ AACz, sygn. AP 336, 7; J. ZWIĄZEK, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej*, 233-235.

²⁰ ARCHIWUM PARAFII ŚW. APOSTOŁÓW SZYMONA I JUDY TADEUSZA W ŻARKACH (dalej: APŻARKI), Księga zmarłych z lat 1929-1946, sygn. brak, 232; Księga zmarłych z lat 1958-1969, sygn. brak, 78-79.

Cztery karty pocztowe ks. Ludwik wysłał do siostry Cecylii i jej rodziny. Łączyły go z nimi bliskie relacje, co potwierdza m.in. treść kroniki rodzinnej, nawiasem mówiąc powstałej w dużej mierze dzięki zapobiegliwości Cecylii i jej troski o pamiętki po umiłowanym bracie²¹. Była ona piątym z kolei dzieckiem Władysława i Józefy Gietyngierów, urodzonym w 1908 r. w Żarkach. W tej miejscowości dorastała wraz ze starszą o 8 lat siostrą Pelagią i starszym o 4 lata bratem Ludwikiem²². Ukończyła tylko miejscową szkołę powszechną. W wolnych chwilach, po pracach w gospodarstwie, zajmowała się haftowaniem. Brała też czynny udział w życiu parafialnym, śpiewając w chórze kościelnym i przynależąc do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Według kroniki rodzinnej, odznaczała się spokojem, cierpliwością i dyskrecją²³. W 1935 r., mając 27 lat, wyszła za mąż za Mieczysława Stępniewskiego, 32-letniego kawalera z Sosnowca, syna Antoniego i Marianny (z domu Paca)²⁴. Po ślubie zamieszkali razem w Sosnowcu, gdzie Mieczysław objął posadę referenta w Ubezpieczalni Społecznej. W 1936 r. urodziła się im córka Jolanta, otaczana szczególnymi względami przez ks. Ludwika, którą zdrobniale nazywał swoją „narzeczoną” i „Panią serca”²⁵. W czasie drugiej wojny światowej, kiedy brat Cecylii przebywał w obozie koncentracyjnym, utrzymywali z nim korespondencję²⁶. Po wojnie natomiast zamieszkali w Myszkowie i opiekowali się mieszkającą samotnie w Żarkach matką Cecylii. W 1959 r. nagle zmarł Mieczysław, przeżywszy tylko 56 lat. Trzy lata później zmarła matka Cecylii²⁷. W tej sytuacji Cecylia przeniosła się do Łazów, gdzie mieszkała wraz z rodziną jej córka Jolanta, która z czasem opracowała kronikę rodzinną, zamieszczając w niej wiele zasłyszanych od swej matki faktów z życia Gietyngierów z Żarek. Cecylia zmarła w 1987 r. i spoczęła wraz z mężem na cmentarzu parafialnym w Łazach²⁸.

²¹ AACz, sygn. AP 336, 6, 17.

²² AACz, sygn. KM 2107, 183, 378v., 553.

²³ AACz, sygn. AP 336, 5-6.

²⁴ APŻARKI, Księga małżeństw z lat 1933-1940, sygn. brak, 74.

²⁵ AACz, sygn. AP 336, 13, 18, 113.

²⁶ AACz, sygn. AP 336, 111.

²⁷ AACz, Duplikat aktów ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych za 1959 rok w parafii Myszków, sygn. brak, 174-175; APŻARKI, Księga zmarłych z lat 1958-1969, sygn. brak, 78-79.

²⁸ AACz, sygn. AP 336, 2; ARCHIWUM PARAFII ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA W ŁAZACH, Księga zmarłych z lat 1981-1990, sygn. brak, 265.

ZDJĘCIE NR 1

KS. LUDWIK ROCH GIETYNGIER W GRONIE NAJBLIŻSZEJ RODZINY (OK. 1930 R.)

Od lewej w pierwszym rzędzie siedzą: matka Józefa, siostrzeniec Zbigniew (syn Pelagii), ks. Ludwik, siostrzeniec Marian (syn Pelagii) i ojciec Władysław, w drugim rzędzie stoją: siostra Pelagia i siostra Cecylia.

ŹRÓDŁO: AACZ, sygn. AP 336, 46.

Dość intrygująca wydaje się być ostatnia z zachowanych kart pocztowych, którą ks. Ludwik zaadresował do osoby spoza rodziny. Była nią niejaka Pani Hajkiewiczowa, mieszkająca w Będzinie przy ul. Modrzejowskiej. Pocztówka ta jednak nigdy nie została wysłana, ponieważ nie widnieje na niej ani znaczek, ani stempel pocztowy. Dodatkowo przemawia za tym fakt, iż była ona przechowywana przez Gietyngierów wśród innych pamiątek rodzinnych. Prawdopodobnie nie wysłano jej z powodu błędnie zapisanego adresu. Kartę napisano 27 lipca 1931 r. w Padwie, podczas podróży zagranicznej, którą ks. Ludwik odbywał wraz z ks. Antonim Uchto. Obaj byli w tym czasie prefektami szkół będzinских i mieszkali w Będzinie. Z treści pocztówki wynika, że mieli ją razem podpisać, na co wskazuje zamieszczona formuła „przesyłają”. Podpisów ich jednak tam nie ma. Co ciekawe, tego samego dnia z Padwy ks. Ludwik wysłał także pocztówkę do rodziców, na której już widnieją podpisy jego i ks. A. Uchto. Kim zatem była owa Pani Hajkiewiczowa

i jaki miała związek z prefektami będzinскими? Trudności w identyfikacji niewątpliwie przysparza brak jej imienia w zapisie adresowym. Mimo to można stwierdzić, że musiała być osobą, którą obaj prefekci znali, bądź to z życia parafialnego, bądź szkolnego. Wnioskując z adresu jej zamieszkania, z pewnością była miejscową parafianką, gdyż mieszkańcy z ul. Modrzejowskiej przynależeli do parafii Przenajświętszej Trójcy w Będzinie. Przypuszczać też trzeba, że skoro ks. Ludwik zamierzał wysłać jej pocztówkę z zagranicy, a być może wysłał inną, bo ta została napisana z błędem, to musiał ją darzyć dużym szacunkiem i uznaniem. Gdyby przyjąć, że ich znajomość miała podłoże parafialne i wynikała ze znaczącego zaangażowania Pani Hajkiewiczowej w życie religijne, to być może należałoby ją utożsamić z zelatorką Żywego Różańca, wymienioną kilka lat później w jednym ze sprawozdań parafialnych²⁹. Gdyby natomiast ich relacje towarzyskie były skutkiem wspólnego nauczania w szkole, co nie jest wykluczone, to prawdopodobnie musieliby się poznać w Gimnazjum Żeńskim W. Replińskiej i J. Krzymowskiej, gdzie nauczał religii nie tylko ks. Ludwik, ale także ks. A. Uchto³⁰. To by też poniekąd tłumaczyło ich zamiar złożenia swoich podpisów na pocztówce, gdyż obaj ją znali. Wszystko to jednak pozostaje w sferze domysłów i nie wyjaśnia do końca zagadki, kim była Pani Hajkiewiczowa. Możliwe, że kwestię tę pozwolą rozwikłać dalsze badania naukowe, toteż zdecydowano się opublikować tę pełną nieodmówień kartę pocztową. Bądź co bądź wnosi ona nowe informacje o osobach z bliskiego otoczenia ks. Ludwika, mających przecież realny wpływ na kształt jego prawej i godnej postawy życiowej, potwierdzonej powagą samego Kościoła katolickiego przez wyniesienie go po śmierci na ołtarze.

²⁹ *Sprawozdanie z działalności Żywego Różańca od dnia 1 kwietnia do 31 grudnia 1937 roku*, „Życie Parafialne. Parafia Przenajświętszej Trójcy w Będzinie” 4 (1938) 2, 1.

³⁰ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1931*, Częstochowa 1931, 18; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1932*, Częstochowa 1932, 17.

1. Listy i pocztówki do rodziców

1

[Strzemieszyce, ok. 30 VII 1928]

Najdrożsi Moi!

W poniedziałek dnia 6 sierpnia albo we wtorek 7-go około południa lub popołudniu będziemy z Ks. Prałatem³¹ z wizytą u kleryków w Leśniowie³². Proszę nic nie przygotowywać, tylko niech w pokoju będzie czysto, bo może Ks. Prałat³³ nas zechce odwiedzić. Jesteśmy zdrowi – w pokoju robi się gruntowny remont. Całujemy rączki Najdr[oższych] Rodziców.

Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 14, p[oczt]a loco, st[arostwo] Zawierciańskie.
Stempel pocztowy: Kraków – Warszawa Nr 12 [data nieczytelna].

³¹ Ks. Mieczysław Rogójski (1874-1964) – proboszcz w parafii Strzemieszyce (diecezja częstochowska). Miał pochodzenie szlacheckie. Po otrzymaniu w 1898 r. święceń kapłańskich posługiwał w następujących parafiach diecezji kieleckiej: Dąbrowie [Górnicej], Sosnowcu, Czeladzi, Koziegłówkach i Strzemieszycach. W 1925 r. został inkardynowany do diecezji częstochowskiej, gdzie pozostał na dotychczasowym urzędzie proboszczowskim w Strzemieszycach aż do 1960 r. Posiadał godność szambelana papieskiego, a od 1952 r. prałata domowego. Zmarł w 1964 r. w Częstochowie i spoczął na miejscowym cmentarzu Św. Rocha. W latach 1927-1929 wikariuszem w parafii strzemieszyckiej był ks. Ludwik Gietyngier. Zob. AACz, sygn. AP 179; M. TRĄBA, *Historia parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Dąbrowie Górniczej – Strzemieszycach (1911-2011)*, Katowice 2011, 132-136, 153-154.

³² Leśniów – miejscowość położona w granicach parafii Żarki (diecezja częstochowska), w której znajdował się kościół i budynki poklasztorne po skasowanym w 1864 r. przez władze carskie konwencie paulińskim. Zarząd nad tym kompleksem sprawował proboszcz żarecki, a od 1927 r. spędzali w nim swój staż wakacyjny klerycy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Zob. *Leśniów*, SGK, t. 5, 165; *Z Seminarium Duchownego*, „Niedziela” 3 (1928) 32, 366; J. ZWIĄZEK, *Z przeszłości parafii Żarki*, w: *Źródła Leśniowa. Materiały z sympozjum poświęconego Sanktuarium Leśniowskiemu z dnia 21 października 2006 r.*, red. J. Szpak, Leśniów 2009, 37-41; J. KAPUŚCIŃSKI, *Formacja kapłańska w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w okresie II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Seminaryjny. Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej” 14 (2012), 69.

³³ Zob. przypis 31.

2

Budapeszt, 19 VIII [19]30

Najdrożsi Moi! Zapewne odebraliście Kartę moją z pogranicza czesko-węgierskiego. Do Budapesztu³⁴ przybyłem szczęśliwie, wczoraj zwiedziliśmy miasto – dziś była malownicza procesja na Dunaju. Coś wspańskiego – brak słów. Serdecznie Was pozdrawiam Mili Moi.

Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Pologne, Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, p[oczta] loco, [ul.] Leśniowska 14.

Stempel pocztowy: nieczytelny.

3

Paryż, 4 VII [19]31

Ano już i jestem w Paryżu³⁵. Po trochu zaczynam się przyzwyczajać do tej katarynki skrzeczącej wszystkimi tonami samochodów, tramwajów i pojazdów – istne piekło, róg Marszałkowskiej³⁶ koło dworca to zero... Żywimy się jak zakonnicy: winem i owocami, bo to najtańsze a zdrowe. Zwiedziłem rąbek wystawy: 1 dom – 3 godziny zajął – jest ich setki. Dzisiaj wyjazd do Wersalu. Ślę Wam, Najdrożsi moi, pozdrowienia.

L.

Karta pocztowa z adresem: Pologne, Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 14.

Stempel pocztowy: Paris-XX – R. des Pyrenees, 4 VII 1931.

4

Lourdes, 11 VII [19]31

Najdrożsi!

³⁴ Podróż do Budapesztu ks. Ludwik odbył w ramach Polskiej Pielgrzymki Narodowej, zorganizowanej w dniach 17-25 sierpnia 1930 r. z okazji obchodów na Węgrzech jubileuszu 900-lecia śmierci św. Emeryka. Zob. S. PODOLEŃSKI, *Polacy na uroczystościach św. Emeryka*, „Przegląd Powszechny” 47 (1930) 188, 33-42.

³⁵ Pobyt w Paryżu stanowił jeden z etapów podróży po Francji i Włoszech, którą ks. Ludwik odbył w lipcu 1931 r. wraz z ks. Antonim Uchto.

³⁶ Ulica w Warszawie.

W tej chwili pociąg przybył na dworzec Lourdes³⁷. Z okna pociągu widzę bazylikę M[atki] B[oskiej] jak na dłoni, dokoła setki chorych na leżakach – trudno opisać wrażenia. Szczęśliwy, kto może to wszystko oglądać. Opiece Maryi w Lourdes Was polecam.

Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Pologne, W[ielmożni] Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 14.

Stempel pocztowy: Entrepot de Lourd[es] – Pyren[ees], 11.7.[19]31.

5

Cannes, 23 VII 1931

+ Zasyłam Wam Najdrożsi pozdrowienia miłe z nad Śródziemnego Morza³⁸.

Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Pologne, Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 14.

Stempel pocztowy: nieczytelny.

6

Padwa, 27 VII [19]31

Pozdrowienia serdeczne z Padwy³⁹ – Tiepło! ...⁴⁰.

Ludwik

Ks. A. Uchto⁴¹

³⁷ Pobyt w Lourdes był kolejnym etapem podróży po Francji i Włoszech, którą ks. Ludwik odbył w lipcu 1931 r. wraz z ks. Antonim Uchto.

³⁸ Pobyt nad Morzem Śródziemnym (Cannes – Lazurowe Wybrzeże) był kolejnym etapem podróży po Francji i Włoszech, którą ks. Ludwik odbył w lipcu 1931 r. wraz z ks. Antonim Uchto.

³⁹ Pobyt w Padwie był kolejnym etapem podróży po Francji i Włoszech, którą ks. Ludwik odbył w lipcu 1931 r. wraz z ks. Antonim Uchto.

⁴⁰ Ciepło!

⁴¹ Ks. Antoni Uchto (1890-1967) – prefekt szkół w Będzinie (diecezja częstochowska). W 1916 r., jako absolwent Seminarium Duchownego w Kielcach, przyjął święcenia kapłańskie, po czym kolejno posługiwał duszpastersko na stanowisku wikariusza w parafiach: Pinczów, Kurzelów i Daleszyce. W latach 1921-1944 był prefektem szkół w Będzinie. W międzyczasie został inkardynowany do diecezji częstochowskiej. Od 1944 r. pełnił obowiązki proboszcza w parafii Żychlice, skąd po roku został przeniesiony na probostwo do Zagórza. Tam zmarł w 1967 r. Pochowano go na miejscowym cmentarzu.

Karta pocztowa z adresem: Polonia, Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 14.
Stempel pocztowy: nieczytelny.

7

Kopenhaga, 6 VIII [19]32

Najdrożsi Moi!

Szczęśliwie dojechaliśmy do Kopenhagi⁴² – Paryża Północy. W tej chwili opuściliśmy nasz statek i ruszamy do miasta. Serdecznie Was pozdrawiam i na wieści czekam.

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Polen, J[aśnie] Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, p[oczta] loco, st[arostwo] Zawierciańskie.
Stempel pocztowy: Postkon[...] – Kbhvnis Fr[...], Køben[havn], 6.8.[19]32.

8

[Londyn, 15 VIII 1932]

W tej chwili jestem w centrum Londynu⁴³ – 8 milion[owego] olbrzyma. Pogoda wspinała, wrażeń fura. Nadal czekam choć na kilka słów od Was a jednak... daremnie. Bóg z Wami. Ściskam Was.

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Poland, J[aśnie] Wielmożni Państwo Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 16.
Stempel pocztowy: London W.1 – 1932 B, Aug. 15.

9

Wenecja, 20 VI 1933

Zob. AACz, sygn. AP 215; *Dioeciesana*, „Przegląd Diecezjalny. Miesięcznik Pastorski Diecezji Kieleckiej” 5 (1918) 5, 151; D. KRZEŚNIAK-FIRLEJ, *Księża prefekci diecezji kieleckiej 1918-1939*, Kielce 2001, 115; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, 140, 198, 601.

⁴² Pobyt w Kopenhadze był jednym z etapów podróży po Danii i Anglii, którą ks. Ludwik odbył w sierpniu 1932 r.

⁴³ Pobyt w Londynie był kolejnym etapem podróży po Danii i Anglii, którą ks. Ludwik odbył w sierpniu 1932 r.

Serdeczne pozdrowieniem z Wenecji⁴⁴ przesyła.

Ks. Ludwik
Ks. F. Gryglewicz⁴⁵

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo] Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 16.
Stempel pocztowy: Venezia – Ferrovia, 22 VI [19]33.

10

Padwa, 21 VI 1933

Z serdecznym pozdrowieniem od Św. Antoniego⁴⁶.

Ks. Ludwik
Ks. Jan⁴⁷

⁴⁴ Pobyt w Wenecji był jednym z pierwszych etapów podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁴⁵ Ks. Franciszek Gryglewicz (1897-1957) – prefekt szkół w Częstochowie (diecezja częstochowska). W 1922 r., jako absolwent Seminarium Duchownego we Włocławku, przyjął święcenia kapłańskie i objął stanowisko wikariusza w parafii Praszka oraz prefekta etatowego w miejscowej szkole. W latach 1924-1942 był prefektem w szkołach częstochowskich. W międzyczasie został inkardynowany do diecezji częstochowskiej. Poza nauczaniem pełnił także obowiązki kapelana sióstr nazaretanek w Częstochowie i zajmował się pisarstwem, współpracując m.in. z tygodnikiem diecezjalnym „Niedziela”. Był autorem kilku powieści dla młodzieży. Od 1943 r., jako wikariusz parafii Św. Barbary w Częstochowie, podjął starania o utworzenie nowej placówki duszpasterskiej na terenie dzielnic Lisiniec – Grabówka, gdzie z czasem został proboszczem. Zmarł w 1957 r. w Częstochowie. Pochowano go na cmentarzu parafialnym w Częstochowie (Lisiniec). Zob. AACz, sygn. AP 53; J. ZWIĄZEK, *Gryglewicz Franciszek (1897-1957)*, SPTK, t. 5, 526-528.

⁴⁶ Pobyt w Padwie (Sanktuarium Św. Antoniego) był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁴⁷ Ks. Jan Placek (1903-1965) – wikariusz w parafii Św. Trójcy w Będzinie (diecezja częstochowska). W 1928 r., jako absolwent Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, przyjął święcenia kapłańskie i objął stanowisko wikariusza w parafii Przystajń. Po roku został mianowany prefektem szkół w Częstochowie. W latach 1930-1937 był kolejno wikariuszem w Częstochowie (katedra), Będzinie i Brzeźnicy. Od 1937 r. zajmował urzędy proboszczowskie, najpierw w Jedlnie, a po zakończeniu drugiej wojny światowej w Brzeźnicy. Był też dziekanem brzeźnickim. W 1954 r., jeszcze jako proboszcz brzeźnicki, podjął studia z prawa kanonicznego w KUL. Po rezygnacji z probostwa i dziekanstwa kontynuował studia i był kapelanem sióstr za-

Ks. F. Gryglewicz⁴⁸

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo] Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 16, Powiat Zawiercie.

Stempel pocztowy: Padova – Corrispondenze, 22 VI [19]33.

11

Rzym, 24 VI 1933

+ Najdroższemu Ojcu przesyłam z Wiecznego Miasta⁴⁹ najserdeczniejsze życzenia Imieninowe⁵⁰. Dzisiaj pierwszy dzień spędziliśmy w Rzymie. Trudno opisać wrażenie z jakim obchodzi się przewspaniałe bazyliki kryjące w sobie bezcenne skarby sztuki i pamiątki ch[rześcijań]stwa. Chodzimy od rana do wieczora. Słońko nie skąpi swych promyczków. Spodziewam się na dniach listu od Was. Serdecznie Was pozdrawiam.

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożny Pan Władysław Gietyngier, Żarki, [ul.] Leśniowska 16, pow[iat] Zawiercie.

Stempel pocztowy: Roma – Ferrovia, 25 VII⁵¹ [19]3[3]⁵².

12

Neapol, 5 VII 1933

Serdeczne uściski ze śpiewającego miasta⁵³.

konnych w Częstochowie. Z czasem otrzymał nominację na wikariusza w katedrze częstochowskiej. Od 1960 r. pełnił obowiązki notariusza w Sądzie Biskupim, poczym został zatrudniony w Archiwum Kurii Diecezjalnej. Zmarł w 1965 r. w Częstochowie i pochowano go na cmentarzu parafialnym w Wierzbiu. Zob. AACz, sygn. AP 165.

⁴⁸ Zob. przypis 45.

⁴⁹ Pobyt w Rzymie był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁵⁰ Władysław Gietyngier, ojciec ks. Ludwika, obchodził imieniny 27 czerwca we wspomnienie św. Władysława, króla węgierskiego.

⁵¹ Prawdopodobnie pomyłka urzędu pocztowego, gdyż powinien być czerwiec, czyli VI.

⁵² Ostatnia cyfra roku nieczytelna.

⁵³ Pobyt w Neapolu był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem

Ks. Ludwik
Ks. Jan⁵⁴
Ks. F. Gryglewicz⁵⁵

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo] Gietyngierowie, Żarki, [ul.] Leśniowska 16.
Stempel pocztowy: Napoli – Ferrovia, 6 VII [19]33.

13

Rzym, 8 VII 1933

Najdrożsi Moi!

Utartym już sposobem Wasza Karta przyszła po wyjeździe moim na Sycylię⁵⁶. Wczoraj szczęśliwie wróciliśmy do Rzymu⁵⁷. Czujemy się tutaj jak u siebie w domu, i mowa, i menu – otoczenie polskie, a nie „włochate”. Ks. Kasprzak⁵⁸ ułatwia nam dalsze zwiedzanie Miasta Wiecz-

i ks. Janem Plackiem.

⁵⁴ Zob. przypis 47.

⁵⁵ Zob. przypis 45.

⁵⁶ Pobyt na Sycylii był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁵⁷ Pobyt w Rzymie był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁵⁸ Ks. Bogumił Kasprzak (1895-1987) – duchowny z diecezji częstochowskiej, studiujący w Rzymie (Angelicum). W 1919 r., jako absolwent Seminarium Duchownego we Włocławku, przyjął święcenia kapłańskie, po czym kolejno posługiwał duszpastersko na stanowisku wikariusza w parafiach Uniejów i Dobrzec. Od 1921 r. poświęcił się pracy katechetycznej, będąc prefektem szkolnym w Kole, a później w Radomsku. W międzyczasie został inkardynowany do diecezji częstochowskiej. W latach 1929-1930 był prezesem Diecezjalnego Koła Księżych Prefektów. W 1931 r. podjął studia specjalistyczne z teologii dogmatycznej w Rzymie, które ukończył w 1935 r. stopniem naukowym doktora teologii. Po powrocie do diecezji został mianowany prefektem etatowym i kapelanem Zakładu dla Paralityków w Częstochowie. W 1938 r. otrzymał probostwo w Blachowni. Po zakończeniu drugiej wojny światowej przeniósł się do diecezji włocławskiej, gdzie był kolejno proboszczem w Kole, Kaliszu, Osiecinie, Zduńskiej Woli i Żłoczewie. Ta częsta zmiana placówek duszpasterskich była wynikiem szykan ze strony władz komunistycznych z powodu jego bezkompromisowej postawy religijnej i patriotycznej. W 1977 r. odszedł na emeryturę i z czasem zamieszkał w Częstochowie. Tam zmarł w 1987 r. Pochowano go na miejscowym cmentarzu Św. Rocha. Zob. J. ŚWIGONIAK, *Kapłan niezłomny. Ks. Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach*, Kraków 2007, 13-44; R. CEGLAREK - J. KAPUŚCIŃSKI, *Zarząd Diecezjalnego Koła Księżych Prefektów*, 105-108.

nego. 12 bm. zegnamy groby Książąt Ap[ostolskich] i święte pamiątki – kto wie – może już na zawsze – i powoli – przez Szwajcarię i Austrię – zbliżyć się będziemy do kraju. Z drogi karty nadchodzić będą. Koło 20 lipca – da Bóg – uściskamy się i w [...] ⁵⁹ wieczoru rozsnuję przed wami [...] ⁶⁰ niezatartych wspomnień. Codziennie polecam Was Bogu we M[szach] Św[iętych] – Wasze kłopoty i sprawy. Celu ⁶¹ pamiętaj o Mamie... Bóg z Wami.

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Wł[adysławostw]o Gietyngierowie, Żarki, p[oczt]a loco, st[acja] kol[ejowa] Myszków, powiat Zawiercie.

Stempel pocztowy: nieczytelny.

14

Asyż, 11 VII 1933

Od grobu Wielkiego Świętego ⁶² pozdrowienia.

Ludwik

Ks. Jan ⁶³

Ks. F. Gryglewicz ⁶⁴

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, J[aśnie] Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo] Gietyngierowie, Żarki, p[oczt]a loco, pow[iat] Zawiercie.

Stempel pocztowy: Perugia, 12 VII [19]33.

15

Florencja, 12 VII 1933

⁵⁹ Wyraz nieczytelny z powodu zniszczenia części karty pocztowej i wytarcia atramentu.

⁶⁰ Wyraz nieczytelny z powodu zniszczenia części karty pocztowej i wytarcia atramentu.

⁶¹ Cecylia – najmłodsza siostra ks. Ludwika.

⁶² Pobyt w Asyżu (Sanktuarium św. Franciszka) był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁶³ Zob. przypis 47.

⁶⁴ Zob. przypis 45.

Pozdrowienia z Miasta Sztuk Pięknych⁶⁵.

Ludwik
Ks. Jan⁶⁶
Ks. F. Gryglewicz⁶⁷

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo] Gietyngierowie, Żarki, p[oczta] loco, pow[iat] Zawiercie. Stempel pocztowy: Firenze – Ferrovia, 13 VII [19]33.

16

Mediolan, 15 VII 1933

Do rychłego i miłego zobaczenia⁶⁸.

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Polonia, Wielmożni Państwo Wł[adysławostwo]o Gietyngier, Żarki, p[oczta] loco, pow[iat] Zawiercie. Stempel pocztowy: Milano – Ferrovia, 15 VII [1933]⁶⁹.

17

Zürich, 16 VII 1933

Z przepięknej ziemi Szwajcarów pozdrowienia⁷⁰.

Ludwik
Ks. F. Gryglewicz⁷¹
Ks. Jan⁷²

⁶⁵ Pobyt we Florencji był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁶⁶ Zob. przypis 47.

⁶⁷ Zob. przypis 45.

⁶⁸ Karta pocztowa została wysłana z Mediolanu. Pobyt w tym mieście był kolejnym etapem podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁶⁹ Odcisk pieczętny niewyraźnie odbity, tak, że nie widać cyfr roku.

⁷⁰ Karta pocztowa została wysłana z Zurychu. Pobyt w tym mieście był jednym z ostatnich etapów podróży po Włoszech i Szwajcarii, którą ks. Ludwik odbył w czerwcu i lipcu 1933 r. wraz z ks. Franciszkiem Gryglewiczem i ks. Janem Plackiem.

⁷¹ Zob. przypis 45.

⁷² Zob. przypis 47.

Karta pocztowa z adresem: Pologne – Polska, J[ąśnie] Wielmożni Państwo Władysławostwo Gietyngier, Żarki, p[oczta] loco, pow[iat] Zawiercie.

Stempel pocztowy: Zürich 3 – Hauptbahnhof, 16 VII 1933.

18

[Raczyn, przełom 1939/1940]

Najdrożsi Moi!

Dzisiaj otrzymałem od Was list, a raczej 3 listy pisane w różnych terminach. Każdy z nich odczytałem z prawdziwą przyjemnością, wszystkie one świadczą o wielkiej troskliwości, jaką mnie otaczacie, bym nie zaznał chłodu ni głodu, a zarazem – zapoznał się bliżej z waszymi radościami i smutkami. Masz rację, Matusiu Najukochańsza⁷³, że jest to nasza dzisiaj jedyna rozmowa.

Edziowi⁷⁴ i Zebkowi⁷⁵ posłałem życzenia noworoczne, obaj się odwzajemnili pięknym za nadobne. Ed.⁷⁶ dał mi na gwiazdkę granat, ciepłe skarpecie, no i – watawą opaskę na salaterkę⁷⁷, żebym w danym bądź razie miał się czym okręcić, wszystko doszło w całości. Zeb.⁷⁸ pisze żebym był spokojny o deski na podłogę, gdyż są złożone w suchym i pewnym miejscu, a co do opłaty, to sprawę tę załatwiła z ferstandem⁷⁹ ciocia Józia⁸⁰. Wysłane przez jego małżonkę na „Gwiazdkę” sweter siwy i dwie białe koperty są już u mnie zarejestrowane w księdze przychodów i rozchodów. Tak więc onych ciepłości już mi teraz wystarczy. Zapewne wiecie o tym, że jestem już zaręczony, w karnawale ma być weselisko⁸¹, rzecz oczywista, że wypadało swej niebogiej posłać coś na święta Bożego Narodzenia, były to skromne bardzo upominki, jako, że przy moich małych poborach urzędniczych, które obecnie posiadam, na większe nie mogłem sobie pozwolić, a ponieważ moja wybranka – jak każda niewiasta – lubi słodcyce,

⁷³ Józefa Gietyngier – matka ks. Ludwika.

⁷⁴ Edward – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁷⁵ Zbigniew – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁷⁶ Zob. przypis 74.

⁷⁷ Na głowę.

⁷⁸ Zob. przypis 75.

⁷⁹ Leśniczy – germanizm od rzeczownika Forstamt (niem.) – leśnictwo.

⁸⁰ Ciocia Józefa – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁸¹ Aluzja do wyjątkowych relacji, jakie łączyły ks. Ludwika z mającą ok. 4 lat jego siostrzenicą Jolantą (córką Mieczysława i Cecylii Stępniewskich z Sosnowca). Zob. AACz, sygn. AP 336, 13.

więc też do jednej paczki Jadzia⁸² włożyła: 2 paczki wojennego miodu w tekturowej opasce, a na dodatek tuczonego kanarka i pół kilo fabrycznego masła. Tymczasem w liście jaki od niej otrzymałem są tylko zachwyty nad ślicznym głosem kanarka i jego tłustą szyjką, nie możliwe, żeby reszta miała gdzieś po drodze zginąć, muszę ją poprosić o wyjaśnienie tej zagadki, albo też to, co nazywa się dziś miodem nie przypadło jej do smaku, bo jest kobietą znaną i uważającą, a nie z jednego już ula miody jadała! Zaś na N[owy] Rok posłałem swej Najdroższej przez Edzia⁸³ ciastek drobnych w formie gwiazdek i serc (podobnych do mojego – tylko trochę bledszych, bo to na tłuszczach z czajnika) dalej 1 kilo ciasta prese białego, dalej makowca, trochę pierników, a wszystko domowego wyrobu, a na przykładkę – tak, jak to za dobrych czasów, gdym już był... duży, robiła Scibiurowa⁸⁴ – kawałek kiełbasy z dwoma ogonkami na końcach, zaś Jadzia⁸⁵ od siebie, żeby się wkupić w łaski swej przyszłej Pani domu – 2 kawałki słoninki. Ponieważ zaś Matuś moja nieraz mawiała: dzieci moje pamiętajcie o tym, że brzuch – to nie szklanka, więc w myśl tej życiowej rady postępując (co matka powie – to święte...), dołączyłem jeszcze do tego stylowy kapelusik zimowy: Roko, na styczeń mroźny, śnieżny i dmuchający łagodnie po ładnej czuprynce z loczkiem w górę zaczesanym grzebykiem, tym z zielonej szafki...

Przypuszczam, że w chwili, gdy te kłopoty kawalerskie Wam opisuję, Moja Najmilsza, Kochanie Moje⁸⁶, już to wszystko od Edzia⁸⁷ otrzymała i kosztując świątecznych smakołyków stoi przed lustrem, by się przekonać, czy kapelusik jest twarzowy i czy podszewka stoi z wierzchem. Jak się czasy poprawią, a Pani mego serca⁸⁸ wierności mi dochowa, to sprawię jej do kompletu całą taką „salopkę” – jak zarobi na nią, jak to swego czasu jedna matula swojej jedynaczce śpiewała. Teraz co do kopert, to 2 białe wysłałem już z pudrem do Ed.⁸⁹, zaś jedną użyłem na opakowanie tych serdecznych upominków dla mej Królowej⁹⁰, więc sprawa na wyrozumienie jest już teraz zupełnie jasna. Znaczki pocztowe w kopercie odebrałem w porządku. W nowych zelówkach chodzi mi się bardzo wy-

⁸² Jadwiga – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁸³ Zob. przypis 74.

⁸⁴ Scibiurowa – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁸⁵ Zob. przypis 82.

⁸⁶ Mowa o siostrzenicy Jolancie Stępniewskiej. Zob. przypis 81.

⁸⁷ Zob. przypis 74.

⁸⁸ Zob. przypis 86.

⁸⁹ Zob. przypis 74.

⁹⁰ Zob. przypis 86.

godnie i ciepło. Boję się, żeby goście, którzy wybierają się do Was na imieniny, nie zakochali się przypadkiem w czarnym baranku, no wiem Kogo mam⁹¹. Pan Lipka⁹², jak pojechał na święta do żony, tak dotąd nie wraca, nie wiem czy czasami Antoś⁹³ nie bawi u niego w gościnie. I u nas spadły straszne śniegi, zaspy na 3 metry w niektórych miejscach, co ludzie przekopią – to znowu śnieg zasypie. No kończę, bo listonosz czeka. Przypuszczam, że teraz nie będziecie mieć pretensji, że mało do Was piszę. Od p[ana] Józia⁹⁴ pożyczyłem sobie tej maszynki⁹⁵, żebyście mogli łatwo wyczytać. Czekam na rewanż, tylko w nieprzeżroczystej kopercie. Serdecznie Was całuję i mocno ściskam.

L.

Koperty brak. Kartka o wymiarach 21x14,9 cm z ubytkami w górnej części, tekst na dwóch stronach napisany na maszynie. List niedatowany.

19

[Raczyn], 9 IX 1941

Najdrożsi!

Odplacam się pięknym za nadobne i posyłam nie tylko wiadomość o Peli⁹⁶ od Janka⁹⁷, ale od nich sam[ych] – dziś dostałem, dziś zaraz Wam przez posłańca na pocztę odsyłam. A nie mówiłem i nie pisałem tyle razy: bądźcie spokojni, bo Matka Boża Jasnogórska nad nim[i] czuwa! No, Bogu dzięki! Po odpuście w Częst[ochowie]⁹⁸ – pociecha! Odpiszcie im⁹⁹ zaraz długi list – pewno będzie pisany z ręcznikiem w rękę, bo chustek zabraknie. Ja im¹⁰⁰ w kopercie pošlę kartę od Matusi¹⁰¹, ostatnią, niech wiedzą jak ich kocha! Żyta, póki można kupcie, bo potem i za pie-

⁹¹ Zob. przypis 86.

⁹² Pan Lipka – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁹³ Antoni – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁹⁴ Józef – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁹⁵ Mowa o maszynie do pisania.

⁹⁶ Pelagia (ur. 1900 r.) – najstarsza siostra ks. Ludwika. W 1922 r. wyszła za mąż za Bolesława Sikorskiego, z którym miała trzech synów: Zbigniewa, Mariana i Kazimierza. W czasie drugiej wojny światowej mieszkała z rodziną w Łomży. Zob. AACz, sygn. AP 336, 5-10, 46, 123; KM 2107, 183.

⁹⁷ Jan – dotychczas nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁹⁸ Uroczystości odpustowe przypadające w dniu 26 sierpnia (Uroczystość Matki Boskiej Częstochowskiej).

⁹⁹ Chodzi o Pelagię Sikorską i jej rodzinę. Zob. przypis 96.

¹⁰⁰ Zob. przypis 99.

¹⁰¹ Aluzja do karty pocztowej z Jasnej Góry (od Matki Boskiej Częstochowskiej).

niądze nie będzie, macie dowód z poprzedniego roku. U nas po staremu. Bliżej jak dalej do końca kochanej wojenki. Całuję Was.

L.

Koperty brak. Kartka o wymiarach 17,8x11 cm z ubytkami na brzegach, tekst na dwóch stronach napisany ręcznie.

2. Pocztówki do siostry Cecylii i jej rodziny

20

Tullnerbach, 30 VI [19]36

Serdeczne pozdrowienia spod wiedeńskich okolic. Mój adres: Norbertinum Tullnerbach 2, Österreich¹⁰².

Ks. Ludwik

Karta pocztowa z adresem: Polen, Wielmożni Państwo M.C.J. Stępniewscy, Sosnowiec, [ul.] Chemiczna 6/16.

Stempel pocztowy: Tullnerbac[h], 1 VII [1936]¹⁰³.

21

[Tullnerbach, druga poł. VII 1936]

Moi Ukochani!

Przez 10 dni byłem w podróży okrężnej po Austrii¹⁰⁴, korzystając z 60% zniżki na kolejach i zawartych znajomości, co ułatwiało nocleg i wiktunek. 14 VII wróciłem na stałe miejsce wakacyjnego pobytu¹⁰⁵. Tu czekał mnie list od Waszej Babci¹⁰⁶ i Karta od Was (A więc adres dobry!). Cały dzień spędzam w okolicznych lasach i pochłaniam jęz[yk] niemiecki. Stałe towarzystwo Niemców zmusza mnie do tego. Już spowiadałem tutejszych uczniów – czekają teraz na moje niemieckie kazanie, ale na razie byłiby naprawdę na „niem[ieckim] kazaniu”. Pogoda sprzyja.

¹⁰² Pobyt w Tullnerbach (ok. 30 km od Wiednia) był jednym z etapów podróży po Austrii, którą ks. Ludwik odbył w okresie wakacyjnym 1936 r. W miejscowości tej przebywał większość czasu, gdzie uczył się języka niemieckiego i pomagał duszpastersko w katolickim ośrodku edukacyjnym „Norbertinum”.

¹⁰³ Odcisk pieczętny niekompletny z powodu usunięcia znaczka pocztowego, dlatego brak ostatniej litery nazwy miejscowości i cyfr roku.

¹⁰⁴ W Austrii ks. Ludwik przebywał w okresie wakacyjnym 1936 r. (czerwiec – sierpień).

¹⁰⁵ Do Tullnerbach. Zob. przypis 102.

¹⁰⁶ Chodzi o Józefę Gietyngier – matkę ks. Ludwika i Cecylii.

W początkach sierpnia wracam do kraju. Przyjeżdżam do Dziadków¹⁰⁷ z aparatem fotogr[aficznym]. Serdecznie Was ścis[kam].

Ks. Ludwik

PS. Z racji 1-o rocznego jubileuszu składam serdeczne życzenia. Znaczek do Austrii na kartę = 25 gr.

Karta pocztowa z adresem: Polen, Wielmożni Państwo Mieczysławo-
stwo Stępniewscy, Sosnowiec, [ul.] Chemiczna 6/16.

Stempel pocztowy: nieczytelny.

22

Břeclav, 3 VIII 1936

Moi Kochani!

Piszę do Urzędu¹⁰⁸, bo nie wiem czy jeszcze siedzicie w starym gnieździe. W tej chwili jestem na granicy austr[iacko]-czeskiej¹⁰⁹ w powrotnej drodze do kraju. Urzędnicy celnicy sprawnie „działają”, ja siadam i piszę. Otóż to tak: dziś wieczorem zaczynam w Dziedzicach¹¹⁰ rekolekcje. Kończę w piątek 7-go rano, tegoż dnia 7 VIII wyruszam do Sosnowca¹¹¹, będą u Was 13 m[inut] 30. Córę¹¹² przygotować do fotografii w stroju galowym. Gdybyście zmienili mieszkanie zaraz odpiszcie mi jaki dokładny adres.

Wasz ks. Ludwik

¹⁰⁷ Mowa o rodzicach ks. Ludwika mieszkających w Żarkach.

¹⁰⁸ Mowa o Ubezpieczalni Społecznej w Sosnowcu, gdzie pracował Mieczysław Stępniewski (mąż Cecylii).

¹⁰⁹ Pobyt w czechosłowackim mieście Břeclav kończył podróż po Austrii, którą ks. Ludwik odbył w okresie wakacyjnym 1936 r.

¹¹⁰ Dziedzice – miejscowość i siedziba parafii w diecezji katowickiej, gdzie od 1905 r. jezuici prowadzili dom rekolekcyjny. Wielu duchownych z diecezji częstochowskiej odbywało tutaj rekolekcje kapłańskie. Zazwyczaj jeden z turnusów rekolekcyjnych był przeznaczony wyłącznie dla prefektów. W dniach 3-7sierpnia 1936 r. w takich rekolekcjach uczestniczył ks. Ludwik. Zob. *Dziedzice*, SGKP, t. 2, 270; *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Katowice 1936, 106, 248; *Rekolekcje dla kapłanów w Dziedzicach w r. 1933*, WD 8 (1933) 2, 22; *Rekolekcje dla kapłanów w Dziedzicach*, WD 9 (1934) 4, 38; *Rekolekcje dla kapłanów*, „Wiadomości Diecezjalne. Organ Kurii Diecezjalnej w Katowicach” 11 (1936) 5, 210; J. KAPUŚCIŃSKI, *Życie duchowe i sprawy dyscyplinarne duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925-1939*, VeC 1 (2013), 241.

¹¹¹ Sosnowiec – miasto w Zagłębiu Dąbrowskim (diecezja częstochowska), gdzie mieszkała Cecylia z rodziną. Zob. AACz, sygn. AP 336, 92-98; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1936*, Częstochowa 1936, 38-43.

¹¹² Chodzi o Jolantę Stępniewską, córkę Cecylii i Mieczysława.

Karta pocztowa z adresem: Wielmożny Pan Referent Mieczysław Stępniewski, Sosnowiec, Ubezpieczalnia Społeczna, ul. 3 Maja.
Stempel pocztowy: nieczytelny.

23

Rzym, 16 IV [19]38

Wesołego Alleluja z Rzymu¹¹³ przesyłają

Józefa Gietyngier¹¹⁴
Ks. L. Gietyngier

Karta pocztowa z adresem: Polonia – Polska, Wielmożni Państwo Miecz[ysławostwo] Stępniewscy, Sosnowiec, [ul.] Owsiana 8.
Stempel pocztowy: Roma – Ferrovia, 15 IV [19]38.

3. Pocztówka do Pani Hajkiewiczowej

24

Padwa, 27 VII 1931

Pozdrowienia z Padwy¹¹⁵ przesyłają:

Karta pocztowa z adresem: Polonia, Wielmożna Pani Hajkiewiczowa, Będzin, [ul.] Modrzejowska.
Stempel pocztowy: brak¹¹⁶.

¹¹³ Podróż do Rzymu ks. Ludwik odbył wraz ze swoją matką Józefą w ramach Ogólnopolskiej Pielgrzymki, zorganizowanej w dniach 12-22 kwietnia 1938 r. z okazji kanonizacji bł. ks. Andrzeja Boboli. Zob. *Pielgrzymka kapłańska do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 11, 128; *Sześć pociągów specjalnych dla uczestników Ogólnopolskiej Pielgrzymki do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 12, 137; *Pielgrzymka do Rzymu na kanonizację bł. Andrzeja Boboli*, „Niedziela” 13 (1938) 12, 138; *Przed wyjazdem do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 15, 177; *Polscy pielgrzymi w Rzymie*, „Niedziela” 13 (1938) 17, 197; W. BOGUCKI, *Z pielgrzymką do Wiecznego Miasta na kanonizację Polaka*, „Niedziela” 13 (1938) 19, 220; 21, 247; 22, 259-260; 23, 271-272; 24, 283.

¹¹⁴ Matka ks. Ludwika.

¹¹⁵ Pobyt w Padwie był jednym z etapów podróży po Francji i Włoszech, którą ks. Ludwik odbył w lipcu 1931 r. wraz z ks. Antonim Uchto.

¹¹⁶ Pocztówka ta nigdy nie została wysłana do adresatki.

The Correspondence of Fr. Ludwik Gietyngier from 1928-1941. The Contribution to the Biography of Blessed Fr. Ludwik Roch Gietyngier Summary

The beatification of Fr. Ludwik Roch Gietyngier (1904-1941) who came from Częstochowa diocese, contributed to an increasing interest of his person, what is well illustrated by local historiography dedicated to his life and work (29 research papers). It would seem that everything has been written about him, but in 2012 The Archive of Czestochowa Diocese received the family chronicle written by his niece. It contained unknown historic sources, including very valuable correspondence of Fr. Ludwik.

There are 2 letters and 22 postcards from 1928-1941, sent to the closest relatives and one mate. This collection sheds light on his work and interests, definitely enriching the knowledge about this priest. That is why, it has been decided to publish it according to editorial standards. A whole has been divided into 3 blocks, corresponding to particular addressees, then chronological context of letters and postcards has been set (19 to parents, 4 to a sister Cecilia and her family, 1 to Mrs. Hajkiewiczowa). Everything has been preceded by historical introduction (Author and addressees' biography, condition of the correspondence), adding QR codes by means of which, a reader can see some original versions of these letters and postcards.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, II wojna światowa, bł. ks. Ludwik Roch Gietyngier, diecezja częstochowska, korespondencja, pielgrzymka, podróż, prefekt, proboszcz.

Keywords: Second Polish Republic, World War II, blessed Fr. Ludwik Roch Gietyngier, Czestochowa diocese, correspondence, pilgrimage, travel, prefect, parish priest.

Bibliografia

I. Źródła

1. Archiwalne

ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ IM. KS. WALENTEGO PATYKIEWICZA
W CZĘSTOCHOWIE

sygn. AP 53; AP 165; AP 179; AP 215; AP 258; AP 336; AP 337; KM 2097; KM 2107; KM 2108; KM 2111; KM 2114; KM 2126; KP 309.

sygn. brak, Duplikat aktów ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych za 1959 rok w parafii Myszków.

ARCHIWUM PARAFII ŚW. MACIEJA W SIEWIERZU

sygn. KM 122; KM 124; KM 131; KM 132; KM 133; KM 134; KM 135; KM 136; KM 137.

ARCHIWUM PARAFII ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA W ŁAZACH

sygn. brak, Księga zmarłych z lat 1981-1990.

ARCHIWUM PARAFII ŚW. APOSTOŁÓW SZYMONA I JUDY TADEUSZA W ŻARKACH

sygn. brak, Księga małżeństw z lat 1933-1940.

sygn. brak, Księga zmarłych z lat 1929-1946.

sygn. brak, Księga zmarłych z lat 1958-1969.

2. Drukowane

Dioecesana, „Przegląd Diecezjalny. Miesięcznik Pasterski Diecezji Kieleckiej” 5 (1918) 5, 151.

Dziedzice, SGKP, t. 2, 270.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978, red. J. Związek, Częstochowa 1978.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003.

Leśniów, SGKP, t. 5, 165.

Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej), Katowice 1936.

Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1931, Częstochowa 1931.

Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1932, Częstochowa 1932.

Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis pro Anno Domini 1936, Częstochowa 1936.

II. Opracowania

Blajer B., *Bliżej Błogosławionych*, „Niedziela Częstochowska” 48 (2005) 24, 4.

Bogucki W., *Z pielgrzymką do Wiecznego Miasta na kanonizację Polaka*, „Niedziela” 13 (1938) 19, 220; 21, 247; 22, 259-260; 23, 271-272; 24, 283.

- Ceglarek R. – Kapuściński J., *Zarząd Diecezjalnego Koła Księży Prefektów w Częstochowie (1929-1949)*, Częstochowa 2015.
- Dziewulski G., *Teologiczne podstawy kultu relikwii*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 17 (2008), 167-183.
- Gajda J., *Polscy męczennicy za Wiarę w okresie II wojny światowej*, Kraków 2017.
- Kapuściński J., *Formacja kapłańska w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w okresie II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Seminaryjny. Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej” 14 (2012), 56-89.
- Kapuściński J., *Protoplaści rodu Gietyngierów z Żarek. Przyczynek do biografii bł. ks. Ludwika Rocha Gietyngiera*, VeC 10 (2018), 201-232.
- Kapuściński J., *Życie duchowe i sprawy dyscyplinarne duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925-1939*, VeC 1 (2013), 240-253.
- Kraśński Z., *Listy do Henryka Reeve*, oprac. P. Hertz, t. 1-2, Warszawa 1980.
- Krześniak-Firlej D., *Księża prefekci diecezji kieleckiej 1918-1939*, Kielce 2001.
- Pielgrzymka do Rzymu na kanonizację bł. Andrzeja Boboli*, „Niedziela” 13 (1938) 12, 138.
- Pielgrzymka kapłańska do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 11, 128.
- Podoleński S., *Polacy na uroczystościach św. Emeryka*, „Przegląd Powszechny” 47 (1930) 188, 33-42.
- Polscy pielgrzymi w Rzymie*, „Niedziela” 13 (1938) 17, 197.
- Przed wyjazdem do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 15, 177.
- Rekolekcje dla kapłanów*, „Wiadomości Diecezjalne. Organ Kurii Diecezjalnej w Katowicach” 11 (1936) 5, 210.
- Rekolekcje dla kapłanów w Dziedzicach w r. 1933*, WD 8 (1933) 2, 22.
- Rekolekcje dla kapłanów w Dziedzicach*, WD 9 (1934) 4, 38.
- Sienkiewicz H., *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. I, cz. 1-2, Warszawa 1977.
- Sienkiewicz H., *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. II, cz. 1-3, Warszawa 1996.
- Sienkiewicz H., *Listy*, oprac. M. Bokszczanin, t. III, cz. 1-3, Warszawa 2007.
- Sprawozdanie z działalności Żywego Różańca od dnia 1 kwietnia do 31 grudnia 1937 roku*, „Życie Parafialne. Parafia Przen[ajświętszej] Trójcy w Będzinie” 4 (1938) 2, 1.
- Sześć pociągów specjalnych dla uczestników Ogólnopolskiej Pielgrzymki do Rzymu*, „Niedziela” 13 (1938) 12, 137.
- Świgoniak J., *Kapłan niezłomny. Ks. Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach*, Kraków 2007.
- Trąba M., *Historia parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Dąbrowie Górniczej – Strzemieszycach (1911-2011)*, Katowice 2011.
- Wichura-Zajdel E., *Zasłużeni ludzie Śląska. Kapłan i Pedagog*, „Katolik. Wrocławski Tygodnik Katolików” 17 (1971) 26, 2.
- Z Seminarium Duchownego*, „Niedziela” 3 (1928) 32, 366.

- Ziółkowski J., *Sosnowiec. Drogi i czynniki rozwoju miasta przemysłowego*, Katowice 1960.
- Związek J., *Błogosławiony z Będzina. Ks. Ludwik Roch Gietyngier*, Będzin 2014.
- Związek J., *Gietyngier Ludwik Roch (1904-1941)*, w: *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1-2, red. Z. Szczerbik – Z. Włodarczyk, Wieluń 2014, 177-179.
- Związek J., *Gryglewicz Franciszek (1897-1957)*, SPTK, t. 5, 526-528.
- Związek J., *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, CzST 4 (1976), 185-300.
- Związek J., *Pierwsi błogosławieni Kościoła Częstochowskiego*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, 383-398.
- Związek J., *Z przeszłości parafii Żarki*, w: *Źródła Leśniowa. Materiały z sympozjum poświęconego Sanktuarium Leśniowskiemu z dnia 21 października 2006 r.*, red. J. Szpak, Leśniów 2009, 9-58.
- Żeromski S., *Listy*, oprac. Z.J. Adamczyk, w: S. Żeromski, *Pisma zebrane*, t. 34-39, red. Z. Goliński, Warszawa 2001-2010.